

<https://doi.org/10.62837/2026.7.423>

MƏLAHƏT SOLTANQIZI QƏDİROVA

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,

AMEA-nın N.Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun

“Dünya ədəbiyyatı və komparativistika” şöbəsində aparıcı elmi işçi.

melahet.soltanqizi@gmail.co

YANKA KUPALANIN HƏYAT VƏ YARADICILIĞI

Yanka Kupala (əsl adı İvan Dominikoviç Lutseviç) Belarusiyanın xalq şairidir. Onun uşaqlıq illərində Belarusiyanı meşələr və bataqlıqlar diyarı kimi, torpaqlarında yoxsul və hüquqsuz bir xalq yaşayan ölkə kimi tanıyırdılar.

XIX əsrin sonlarında belaruslar çar məmurlarının özbaşınalığı, zülmü altında əzilən, savadsız, din və mövhumat aləminə qapılmış bir xalq idi. Bu xalqın dilinin məktəblərdə, kilsədə və kosteldə, dövlət idarələrində işlənməsinə qadağalar qoyulmuşdu.

Bütün bu məşəqqətlərə məruz qalmasına baxmayaraq belaruslar çox vətənpərvər və azadlıqsevən bir xalq olmuşdur. Onlar öz ana dillərini əsrlərin keşməkeşindən keçirib yaşatmış, eyni zamanda adət-ənənələrini, folklorunu, inanclarını qoruyub saxlaya bilmişlər.

Yanka Kupala ömrünün ən gözəl yaşlarında 1905-ci il inqilabının şahidi olur və bu inqilabın onun gələcək yaradıcılığına çox böyük təsiri olmuşdur. O, ilk şeirlərini də elə həmin ərəfədə 1905-ci ildə yazmağa başlamışdır. Şairin ilk şeirlərindən son şeirlərinədək yaradıcılığının əsas ideyası azadlıq və istiqlaliyyətdir. Şair bütün həyatı boyu xalqının xoşbəxt gələcəyinə inanır və yaradıcılığında bunu böyük bir inamla əks etdirir.

Yanka Kupala uşaqlıq illərindən həyatın hər üzünü görmüşdü. Atası ömrü boyu icarədar olmuş — başqalarının torpaqlarını əkib-becərmiş və yığdığı məhsulun çox böyük hissəsini bu torpaqların sahibinə vermişdir. Bütün bunlar Yanka Kupalanın uşaqlıq illərinin heç vaxt unudulmayan acı xatirələri idi. Gələcəyin böyük şairi hələ uşaqlığında insan hüquqsuzluğunun, zülmün bütün dəhşətlərini görmüşdü.

Şairin “ Bəs o gedən kimdir ? adlı məşhur şeirindəki aşağıdakı misraları çarizmin zülmü altında əzilən sadə xalqın öz insanlığını belə unutduğu, savadsız, kölə kimi hər bir zülmə qarşı kar və kor müamiləsi ilə hərəkət edən izdihamın içərisində hər kəsin yeganə arzusu adam olmaq, özünə qarşı insanı münasibət istəyi ilə yaşamaqdır.

Bataqlıqdan, meşədən keçib hər səhər, axşam

De kimdir, hara gedir, nəçidir

bu izdiham?!

—Belarusdur, yaxşı bax!

–Əsrin şikəst etdiyi bu kor, bu
kar kəslərin
–İndi nədir istəyi, nədir?! Bir
cavab verin!
–Adam olmaqdır ancaq.

Şairin o zamanlar dillər əzbəri olan bu şeiri hələ Oktyabr Sosialist inqilabından əvvəl hər yerə yayılıb şöhrət qazanmışdı. Maksim Qorki bu şeiri əbəs yerə belorusların milli himni adlandırmamışdı. Şerin 1905-1907-ci illərdə yazılması ehtimal olunur. Burada Yanka Kupala inqilabdan əvvəl Belorus xalqının obrazını təcəssüm edib.Şerin tərcüməsi Azərbaycan Xalq şairi Rəsul Rzaya məxsusdur.

Sovet dövrü Azərbaycan mətbuatında Belorus xalq şairi Yanka Kupalanın yaradıcılığı geniş təbliğ olunmuşdur.1942-ci ildə Bakı Uşaq və Gənclər nəşriyyatında orta və böyük yaşlı uşaqlar üçün M.Ənvərin Azərbaycan dilinə tərcümə etiyi ” Sovet uşaqlarına” adlı 50 səhifəlik publisistik məqalələrdən ibarət kitab çap olunmuşdur. Kitabda Aleksey Tolstoy,Vanda Vasilevskaya, S.Marşak, Yanka Kupala, İlya Erenburq və Arkadi Qaydarın II Dünya Müharibəsiylə bağlı publisistik məqalələri dərc olunmuşdur.Yanka Kupalanın”Xalq müharibəsi haqqında” məqaləsi uşaqlara müraciətlə başlayır. Məqalədə müəllif qeyd edir ki, əvvəllər kolxözçü olmuş, müharibə başladıqdan sonra Belorus partizan dəstəsinə rəhbərlik edən Petrusun xahişi ilə partizanlar üçün mahnı yazır.Həmin mahnıda deyilirdi:

Partizanlar, partizanlar!
Vurun, ölsün kor düşmanlar,
Məhv olsun murdar ilanlar!
Ey belorus igidləri,
Qırın qudurğan itləri!

Anaların gözü təkdü;
Qoca-körpə qırdı tökdü;
Qanlı kölgə oldu, çökdü
İşıq-parlaq günümüzə,
Günü haram etdi bizə.

Sizə arxa, sizə dayaq
Beloruslar olmuş sayaq;
Təhlükədən qorxmaz qoçaq,
Partizanlıq yolu gerçək,
Sizə azadlıq verəcək! (1, 36)

Şübhəsiz ki, II Dünya Müharibəsində uşaqlar və qadınların çoxu müvəqqəti olaraq dinc ərazilərə köçürülmüşdü. Bu qanlı-qadalı illər uşaqların çoxunu atasız və anasız qoymuşdu. Müəllif bu məqalədə uşaqlara müraciət edərək sanki müharibənin

gerçəkliklərini onlara bir daha anlatmaq istəyir. Lakin uşaqlığı müharibə illərinə təsadüf edən uşaqlar vaxtından qabaq böyümüşdülər. Onlar uşaqlıqlarını unutmuşdular. Yaddaşlarında qalan yalnız müharibənin törətdiyi dağıntılar, aclıq, səfalət və döğmələrin ürək dağlayan ölümü, itgin düşən bacı və qardaşlar, nələr və nələr...

Müəllif bu məqaləsində eyni zamanda uşaqlara vətənpərvərlik hissi aşılayır. Olub bitənlərdən uşaqları xəbərdar etmək istəyir: "Siz artıq balaca deyilsiniz, uşaqlar. Anlamaq vaxtıdır. Biz öz əllərimizlə tikdiyimiz və yaratdığımız şeyləri müdafiə edirik. Vətəndaş müharibəsinə qədər Belorusiyada demək olar ki, məktəb yox idi; şəhərlərdə yaxşı evlər və elektrik işığı yox idi. Biz özümüz öz əllərimizlə məktəblər, xəstəxanalar və ən həqiqi saraylar tikdik ki, indi bunların çoxu faşistlər tərəfindən yerlə-yeksan edilmişdir.

Buna görə də qocadan tutmuş kiçiyə kimi biz hamımız son damla qanımıza və son nəfəsimizə qədər faşistlərə qarşı qəzəblə döyüşəcəyik. Biz onları elə əzişdirəcəyik ki, onlar Sovet İttifaqına gəldikləri yolu deyil, Germaniyaya gedən yolu da yadlarından çıxaracaqlar. Onlar bizim torpağımızı istəyirlərsə, biz onların hər saldatına bu torpaqdan üç arşın verəcəyik" (1, 42)

1952-ci ildə Uşaq və Gənclər nəşriyyatında şairin "Uşaq və təyyarəçi" adlı cəmi 16 səhifədən ibarət kitabı çap olunmuşdur. Kitabı rus dilindən Azərbaycan dilinə M.Seyidzadə tərcümə etmişdir. Kitabda uşaqlar üçün yazılmış şeirlər öz əksini tapmışdır..

1956-cı ildə ADU- nun nəşriyyatında "SSRİ xalqları ədəbiyyatı müntəxəbatı" kitabı çap olunur. Kitabın tərtibatçısı Pənah Xəlilovdur. Kitabı Azərbaycan dilinə Süleyman Rüstəm tərcümə etmişdir. Kitabda Belarus ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri Fransişek Boquşeviç, Yakub Kolas və Yanka Kupala'nın həyat və yaradıcılığı haqqında qısa məlumat verilmişdir. Müntəxəbatda Yanka Kupalanın (1882-1942) həyat və yaradıcılığı haqqında məlumatdan sonra şairin "Kəndli" (1905), "Yenə bahar olacaq" (1908), "Bütün xalq ilə", "Ana oğlunu yola saldı" (1934), "Kətan" (1935), "Yollar" (1939), "Ömrümüzü sevinclə qarşılayırıq hər gün" (1939), "Uşaq və pilot" (1935) adlı şeirləri də dərc olunmuşdur. (2, 69-104)

1957-ci ildə Yanka Kupalanın anadan olmasının 75-ci ildönümü münasibətilə Belorusiyada böyük tədbir keçirilir. Bu münasibətlə şairin şeirləri müxtəlif dillərə tərcümə olunaraq bir çox respublikaların mətbuatında dərc olunmuşdur. Həmin ildə "Azərbaycan" jurnalının 07-ci sayında onun "Xalqım var olsun", "Kolxozçu nəğməsi", "İnam" adlı şeirləri dərc olunmuşdur. "Xalqım var olsun" adlı şeirində şair həmişə xalqının ən xoş və kədərli günlərini qələmə aldığını qeyd edir və inamla vurğulayır ki, vətənin xoşbəxt gələcəyi var. Şair yeni quruluşu – Sovet hökumətini təqdir edir. Bu yeni quruluşun gəlişi ilə artıq bütün zülmət dünyası arxada qalmışdır. Həmin şeirin bir neçə misrasına nəzər salaq:

İllərlə omrumu əzib çürütdü

Min bir böhtan dolu zülmət dünyası.
Bugünsə bir yeni aləmdəyəm mən
Açıqdır, aydındır onun səması.
Bu gün mən elə bir aləmdəyəm ki,
Başımdan çiçəklər, güllər tökülür,
Baxdıqca qurduğum yeni dövrəyə
Qəlbim də, ruhum da, nəğməm də gülür. (3, 168)

“Kolxozçu nəğməsi” adlı şeirində isə şair kolxoz tarlalarında çalışan əməksevər insanlardan yazır. Müxtəlif növ texnikaların tarlalara yol almasından danışır. Artıq xışa, kotana ehtiyac olmadığını, traktorların ucsuz-bucaqsız tarlalara səs saldığını, kolxozçuların min bir zəhmət bahasına gördüyü işlərin artıq traktorlara həvalə olunduğundan yazır. Sonda isə daha bol məhsul əldə edən kolxozçu bundan sevinir.

Yanka Kupalanın “İnam” adlı şeirində adından da göründüyü kimi şairin bir arzusu vardır ki, o bu arzunun bir gün həqiqət olacağına inanır. İnanır ki, bütün xalqlar, millətlər, ağlar, qaralar bir bayraq altında birləşərək yaşayacaqlar. Şair kommunizm arzusıyla yaşayır. İnanır ki, bir gün ölkələri bir-birindən ayıran sərhədlər söküləcək. Sovetlər bayrağının bütün dünyada dalğalanacağına böyük inam hissi ilə yaşayır və bunu öz şeirində əks etdirir. Şeirləri rus dilindən dilimizə Q. Böyükağa tərcümə etmişdir.

Belarus xalq yazıçısı Mixas Linkov 1962-ci ildə şairin anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə yazdığı “Yanka Kupala” adlı məqaləsində yazırdı: “Belarusiyanın xalq şairi Yanka Kupalanın yaradıcılığının qaynaqlarını anlamaq üçün xalqın keçmişini bilmək lazımdır. Yanka Kupalanı həm şair, həm də ictimai və siyasi xadim kimi 1905-ci ilin coşqun inqilabi hadisələri yetişdirmişdir.” (4, 176-179)

Tarixdən bizə çox yaxşı məlumdur ki, 1905-ci ilin inqilabi hadisələri car burjuaziyasının iç üzünü bütün çılpalığı ilə xalqa bəyan etmişdi. Şair bütün həyatı boyu həm elmi, həm də bədii yaradıcılıqla sədaqətlə öz xalqına xidmət etmişdir. Çar burjuaziyasının qara qüvvələrinə heç vaxt alət olmamışdır.

Yanka Kupala kənd həyatını, xüsusən də dövrünə görə müasir kənd həyatını dərinlən bilirdi. Onun kənd həyatına aid onlarla şeirləri vardır.

Şairin çox zəngin yaradıcılığı var. O, xalqının xoş gələcəyinə böyük inam bəsləyir və bu yolda öz tükənməz poeziyası ilə bütün həyatı boyu mübarizə aparır. Bu yaradıcılıq belarus xalqının canlı tarixidir. Belə zəngin yaradıcılığının nəticəsi olaraq Sovet hakimiyyətinin ilk illərində Yanka Kupalaya Belorus respublikasının Xalq şairi adı verilmişdir.

Mixas Linkov şairin yaradıcılığını çox yüksək qiymətləndirərək yazırdı: “Yanka Kupala əsil milli şairdir. Onun şeirlərini oxuyarkən gözlərimiz önündə Belorusiya canlanır. Bu şeirlərdə yaşıl belorus meşələrinin səsi, zəmilərdə sünbülü dolu çovdarın xışıltısı, çəmənlərdə bitən zəng çiçəklərinin bir-birini çağırması,

biçinçi qadınların şərqi, çoban tütəyinin tərənələri, günəş qürubunun sükunəti və tufan gurultusu vardır. Bu şeirlərdə belorus təbiətinin, göllərin peyğəmbərçiçəyini xatırladan maviliyinin və çiçək açmış kətan tarlalarının incə, xoş boyaları canlanır. Biz bu şeirlərdə belorus xalqının tarixinə rast gəlirik” (4,176-179)

Yanka Kupala lirik şair idi. O, lirikanın klassik nümunələrini yaratmışdır. Şairin “Əbədi mahnı”, “Təpə”, “Təpədə yuxu”, “Aslanın məzarı”, “Keçiddə”, “Tarasın qisməti” və bir çox başqa əsərləri onun zəngin yaradıcılıq nümunələridir.

Kupala yaradıcılığının təsir gücü onun bədii sadəliyində, həyatiliyində, həqiqiliyində, səmimiyyətində və əsil xəlqiliyindədir.

Böyük Belarus xalq şairi xalqının xoş gələcəyinə inam bəsləyirdi və bu yolda öz tükənməz istedadı ilə mübarizə aparır. B.İvaşin “Yanka Kupalanın poeziyası” adlı məqaləsində yazırdı: “Çarizmin zülmətli illərində Yanka Kupala böyük səadət yolları axtarırdı. O, öz şeir və poemalarında, yeni həyata doğru gedən gənc, oyanmaqda olan Belorusiyanın obrazını təcəssüm etdirmişdir. Şair böyük təbəddülət baş verəcəyini, yeni zamanə gələcəyini qabaqcadan duymuşdu. Kupalanın Oktyabr inqilabından əvvəlki bütün yaradıcılığının başlıca motivini xalqın tükənməz yaradıcı qüvvələrinə, Vətənin nurlu gələcəyinə alovlu inam təşkil edir.” (5, 180-182)

Yanka Kupala realist şair idi. O xalqının xoş günlərindən ilhamlanaraq onların həyatın bütün sahələrində bədii obrazını bütün reallığı ilə canlandırırdı.

Yanka Kupala vətənpərvər bir şairdir. Böyük Vətən Müharibəsi illərində onun poeziyasında vətənə məhəbbət hissləri daha parlaq şəkildə özünü göstərirdi. Bu dövrdə şair həm şeirləri, həm də publisistik çıxışları ilə sovet xalqının böyük hörmətini qazanmışdı. Şair o amansız müharibə illərində deyirdi: “Biz polyakların da, çexlərin də, serblərin də ümumi düşmənimiz olan hitlerçilərə qarşı gündən-günə daha dəhşətli mübarizəyə qalxdıqlarını eşitdikdə belorus qəlbimiz böyük sevinc hissi ilə dolur.”

1962-ci ildə Belorusiyada Yanka Kupalanın anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə böyük tədbir keçirilir. Bu münasibətlə şairin “Hələ çoxmu...”, “Güclülər və gücsüzlər”, “Nəğmə necə şən olsun?”, “Təbrik”, “Bizim çöllərdə”, “Biz azad insanlarıq” adlı bir neçə şeiri dilimizə tərcümə olunaraq elə həmin ərəfədə “Azərbaycan” jurnalının 07-ci sayında dərc olunub.

Şair “Hələ çoxmu...” adlı şeirində çarizmin əsarətində inləyən, hər bir zillətə dözən, sanki bu binəsiblik alınlarına yazılmış kimi, ağır işdən, zəhmətdən aclıqdan, səfalətdən əriyən, arvadı, uşağı səfil –sərgərdan gəzən, əyninə geyməyə cır-cındır da tapmayan, qışın qarında, soyuğunda ayaqyalın gəzən, acı taleyinə məhkum edilmiş, qazandığı pulu da sonuncu qəpiyinədək becərdiyi torpaqların sahibinə verən xalqının bu vəziyyətinə dözməyən şair şeirin son misralarında belə deyir:

Ancaq kimdir günahkar,
Allah, yoxsa şeytan?– deyən bir
Yaxşısı danışmayın,

Günah özümüzdədir!.. (6,183)

Bu şeirlərin hər birində şair həssas qəlbinin dərinliklərində gizlənən ən səmimi hisslərlə xalqının keçmişi ilə bu gününü müqayisə edərək, zülmətdən aydınlığa yol açan—qaranlıqda doğan ay kimi xalqının həyatına sevinc qatan, insanların çöhrəsində parlayan xoşbəxtlikdən sevinir.

Müasir dövrümüzdə də Yanka Kupalanın yaradıcılığı diqqət mərkəzindədir. Belə ki, 2015-ci il 23 may tarixində (səh.19) “525-ci qəzet”də İsfəndiyar Vahabzadənin tərcüməsində Blorus xalq şairi Yanka Kupalanın “Ulduzlar”, “Kədərliyəm, ya Rəbbim!”, “Xoşbəxtlik” adlı şeirləri dərc olunub.

2019-cu il 10 yanvar tarixində (səh.15) “Palitra” qəzetində “Dünyanın 100 dilinə tərcümə olunmuş kitab Mərkəzi Elmi Kitabxanaya hədiyyə edilib” adlı məlumat dərc edilib. Məlumatda deyilir ki, Azərbaycan Milli Elmlər

Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasına (MEK) Belarus İnformasiya Nazirliyinin “Petrus Brovka adına Belarusiya

Ensiklopediyası” nəşriyyat evindən şair Yanka Kupalanın “O gələn kimdir?” kitabı hədiyyə edilib.

Mərkəzi Elmi Kitabxanadan aldığım məlumata görə, şerin 100 dilə tərcüməsi və bir orijinal mətnizəngin poliqrafik üslubda nəşr edilib. Kitabda Xalq şairinin həyatına və yaradıcılığına müraciət edən belaruslu və xarici rəssamların əsərləri əks olunub.

Onu da qeyd etmək istərdim ki, Mərkəzi Elmi Kitabxananın fondlarında Belarus şairi Yanka Kupalanın müəllifi olduğu doqquz, haqqında yazılan altı kitab mühafizə olunur. MEK-in Nadir Kitab Fondunda miniatür nəşrlər kolleksiyasından ən balaca kitab Yanka Kupalanın 1967-ci ildə nəşr edilmiş şeirlər toplusudur.

Açar sözlər: poeziya, realist, şeir, yaradıcılıq, publisistik, belorus xalqı, azadlıq, istiqlaliyyət.

Ключевые слова: поэзия, реалист, стихотворение, творчество, публицистика, белорусский народ, свобода, независимость.

Key words: poetry, realist, poem, creativity, publicistic, belarus nation, independence, freedom

ƏDƏBİYYAT

1. “Sovet uşaqlarına” adlı məqalələr toplusundan. Yanka Kupala “Xalq müharibəsi haqqında” Bakı, Uşaqgəncnəşr, 1942, səh.30-42.
2. “SSRİ xalqları ədəbiyyatı müntəxəbatı” ,ADU-nun nəşriyyatı, Bakı-1956, 510 səhifə, səh. 69-104.
3. “Azərbaycan” jurnalı // №7, 1957, səh.168.
4. Mixas Lınkov. “Yanka Kupala “Azərbaycan” jurnalı // №7 1962-ci il ,səh.176-179

- 5.V. İvaşin “Yanka Kupalanın poeziyası.”Azərbaycan” jurnalı // №7 , 1962, səh.180-182
6. “Azərbaycan” jurnalı // №7, 1962, səh. 183.

**МАЛАХАТ СОЛТАНКЫЗЫ ГАДИРОВА
ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВО ЯНКИ КУПАЛЫ
РЕЗЮМЕ**

В статье исследуется творчество народного поэта Беларуси Янки Купалы, переведенное на азербайджанский язык, предоставляется информация о его книгах, увидевших свет на нашем языке. В связи с юбилеем поэта в центр внимания приведены высказанные литературоведами мысли и статьи о нем. У поэта очень богатое творчество. Он глубоко верит в хорошее будущее своего народа и всю свою жизнь своей неиссякаемой поэзией проводит борьбу на этом пути. Это творчество – живая история белорусского народа. Как результат подобного богатого творчества, в первые годы советской власти Янке Купале было присвоено звание Народного поэта Белорусской Республики.

**MALAHAT SOLTANGIZI GADIROVA
THE LIFE AND WORK OF YANKA KUPALA
SUMMARY**

It is investigated Belarusian poet Yanka Kupala's literary works translated into Azerbaijani and is given information about the books published in our language in this article. Views about him and articles devoted to poet's anniversary are brought to the attention.

The poet's creativity is very rich. He believe to the bright future of his nation, and has struggled with his rich poetry during all his life. This creativity is an alive history of the Belarusian nation. Yanka Kupala was awarded with the honorary name national poet of the Republic of Belarus as a result of such rich creativity in the early years of Soviet authority.

Rəyçi: filologiya üzrə elmlər doktoru Lyudmila Səmədova